
EPÍLEG: I ARA QUÈ?

JOAN-ANTONI SOLANS
Arquitecte

Arquitecte (1965)

Presideix les comissions d'urbanisme de Barcelona, Tarragona, Girona i Lleida des de 1980, alhora que exerceix de director general d'Urbanisme de la Generalitat de Catalunya i vicepresident de l'Institut Català del Sòl. Des de 1997 se li han encomanat les responsabilitats de l'ordenació del territori. A més de dirigir i ajudar a formar la nova administració de l'urbanisme de la Generalitat, ha fet també un seguit de suggeriments per a alguns plans generals i de detall, i també per a algunes infraestructures i actuacions de l'Institut Català del Sòl, no sempre acceptades o seguides en el curs dels corresponents debats.

Amb anterioritat, en el període 1977-1980, ha estat delegat de l'alcalde de Barcelona per als serveis d'urbanisme de la ciutat, etapa en què va desenvolupar el programa de patrimoni de sòl i projectes de parcs i equipaments públics formulats amb la lògica d'esdevenir els nous centres de l'organització i

estructuració de la ciutat. En són exemples les reformes dels barris i habitatges de Meridiana-Renfe, els Quinze, Pi i Molist, la Maquinista, Can Carreras, Raval, Can Clos, Sant Joan de Malta al Poble Nou, Vallbona, cotxeres de Sants i ronda de Sant Martí.

Entre els anys 1969 i 1976 va ser redactor del Pla Comarcal de Barcelona i de la seva zona d'influència, i autor dels seus plànols normatius i normes urbanístiques. Aquest planejament va ser després conegut com a Pla General Metropolità, ja que el debat de la seva tramitació va comportar el dictat d'un decret llei de creació de l'ens metropolità que havia de formar un pla de nova factura. Al final, tot va acabar en un canvi de noms tant del pla com de l'ens de gestió de planejament i serveis comuns que havia creat la Carta Municipal de Barcelona de 1956.

Ha redactat, entre altres els plans generals de Vic (1973), Mataró (1975), Terrassa (1981) i Girona (1982), i del Pla Territorial Parcial de les Terres de l'Ebre (1998).

EPÍLEG: I ARA QUÈ?

La meva implicació en la construcció de l'administració urbanística de Catalunya i en l'esdeveniment del seu planejament i actuació durant el període estudiat, no em permet respondre el qüestionari. No sols perquè les responsabilitats institucionals m'obliguen a veure el procés desenvolupat més enllà dels seus plantejament tècnics o professionals, sinó perquè no és moment de memòries i encara menys d'editar el plànol de la Catalunya urbana que, en el supòsit que no hi hagués hagut la intervenció de la Generalitat, s'hauria construït. Tanmateix permetria jutjar per contraposició els beneficis de la intervenció i les diferències respecte del que ha sorgit, i ajudaria també a avaluar allò que ha condicionat els resultats que s'han obtingut. En tot moment, però, cal constatar que sense aturar el procés s'han anat encaixant les peces del mosaic, i a través de l'Institut Català del Sòl s'ha actuat per facilitar aquest procés de manera que les peces anessin encaixant i donant com a resultat no un trencadís, sinó un país, i no un país qualsevol, sinó un tipus determinat de país amb una manera de construir la ciutat molt diferent de la que vam trobar.

La insistència dels editors perquè parlés del demà ha fet que em posi a escriure sense que sàpiga ben bé com ha d'encaixar aquest paper en el conjunt de les visions del panorama urbanístic català. Per endavant vull agrair a tothom, editors i companys, les seves opinions que han de millorar l'urbanisme català, la seva administració i gestió i, sobretot, els objectius del seu planejament.

Moltes de les opinions que he conegut considero que tenen un to acadèmic, cosa que em sorprèn tractant-se de l'urbanisme, un tema omnipresent en la vida diària que hauria d'atendre allò que està passant, i és sobre aquest punt que els polítics i la gent volen que se'ls donin direccions. Un fet com l'urbà no és gens fàcil de seguir, atesa la seva complexitat i, sobretot, l'àmplia distribució que té sobre el territori, cosa que encara fa més difícil copsar-lo. No obstant això, i sense que sigui justificació de bondat, s'ha de parlar d'un procés de planejament comandat des de la primàcia pública i des de la iniciativa local.

La recent publicació del planejament vigent a escala 1:50.000 haurà de facilitar aquest seguiment.

Les crítiques fàcils als planejaments general duts a terme per les corporacions locals i la Generalitat, titllant-los de plans remeiers i d'endreça, variaran segurament quan es disposi de la lectura de conjunt. No obstant això, és difícil representar les estratègies urbanes que hi ha sota els plans o que en alguns casos resten embrutides per les rèmores d'antigues determinacions i traces del planejament passat ja desactivades.

Segurament no es pot valorar degudament la dificultat de dur a terme aquest procés de redreçament —havent de mantenir els drets jurídics i, per tant, procurant no incórrer en responsabilitats administratives— quan a més és impossible que els més joves recordin els plans que hi havia aprovats, ai las! Segurament, el procés encara ha estat insuficient, i molts cops les sales dels tribunals —a l'empara de la mala tramitació, i segurament sense pretendre-ho— han fet reviure alguns plans, però tot i amb això es pot parlar que el procés està en vies de millora. El sofisticat sistema de seguiment del planejament construït pot acabar d'arrodonir i cloure aquest procés.

Si complicat és el seguiment físic dels canvis per aquells qui no tenen tota la informació, encara ho és més el de les actituds. Aquestes encara són més difícils de descobrir quan pretenen canviar la tendència en curs. Les propostes es veuen quan es traslladen als plans i sobretot quan s'executen els projectes. En un determinat procés urbanístic amb un temps normal d'incubació d'un mínim de quatre anys des que es concep, amb una fase preparatòria que s'ha de portar amb sigil si l'actuació volem que acabi bé, encara és més difícil constatar el que passa.

En relació amb el tema urbà, no ens adonem que l'element fonamental a jutjar hauria de ser l'estat de la voluntat col·lectiva, la de tots els grups i territoris, la construcció i la transformació de les estructures urbanes i l'eficiència amb què aquestes operen per respondre a les necessitats de la societat i del moment.

El fet que avui el tema no estigui agreujat per un estadi de revolta com el que hi havia ara fa 25 anys

i, per tant, que els moviments socials urbans no tinguin el paper que van tenir quan sortien al carrer per impedir l'aprofitament abusiu i especulatiu de la ciutat, no ens hauria de fer baixar la guàrdia ni impedir que plantejem si els programes que es formulen es troben pressupostàriament dotats, si les administracions tenen la capacitat de gestió per portar-los a terme i, sobretot, que ens qüestionem l'encert dels objectius que es trien. En una paraula, la capacitat que ofereix la nostra societat i també en particular els seus professionals per projectar-se en el futur. Tenim avui aquesta capacitat?

Els professionals plantegen les noves fites urbanes de manera pedagògica i els polítics, convençuts de la seva necessitat, les segueixen? La classe política, al seu torn, genera noves propostes que interessin el debat del model de ciutat? Per contra, si els plans els deixem portar cada cop més per propostes banals —al final de les quals sols resta legitimar unes qualificacions que es revesteixen amb els eslògans a la moda i els leïtmotiv a l'ús, però, al cap i a la fi, propostes buides quant a la seva capacitat per transformar la ciutat—, certament estem perdent oportunitats de millora i desaprofitant el que hauríem d'haver aconseguit.

La cantarella habitual trasllada un rosari de justificacions cada cop més preocupant: les culpes provenen de la manca d'una escala supramunicipal; de la necessitat de noves eines de gestió; de la manca de recerca d'una major flexibilitat dels plans per permetre —sense pèrdua dels seu rigor, només faltava això!, afegeixen— l'ajust del pla a les actuacions que no van preveure; del retard amb què es construeixen les infraestructures; de la pèrdua de la il·lusió perquè no es dona el to fundacional que tenien els plans dels ajuntaments del canvi democràtic; de la dificultat actual per identificar l'interès general, etcètera.

No ens adonem que res no impedeix donar l'adequada dimensió territorial als plans per enquadrar les propostes i que res no ens priva de mirar més enllà dels artificials termes municipals. L'excusa de les eines de gestió encobreix molts cops la mala consciència per la manca d'aquesta gestió o amaga les dificultats per fer-la des de determinades esferes locals. I, pel que fa al to fundacional dels plans,

ja no recordem que el fixava els requeriments de la gent, als quals ens vam veure obligats a respondre si no volíem tots plegats ser desnonats: ajuntaments i planificadors.

Però compte, no ens equivoquem! El canvi de planejament no va venir de la gent que entrava als ajuntaments, sinó d'aquells que havien conegut de prop l'anterior pràctica administrativa, la coneixien i la volien canviar, i d'aquells que havien lluitat per una ciutat diferent i per uns objectius concrets també diferents, entressin o es quedessin fora dels equips de govern. Després hi va haver els fenòmens de contagi, però ull, no-res sòlid construïrem sobre ells.

Plantejar que ara, en la situació actual, és difícil identificar l'interès general equival a dir que un no serveix o que no sap perquè el paguen o perquè ha de fer plans. Hi ha molts assumptes per resoldre i molts processos per redreçar, malgrat que són també molts els que hem modificat. Recordem que res no es manté per si mateix, que darrere de qual-sevol estadi aconseguit hi ha gent que ho aguanta i ho defensa. Res no ens ve donat gratuïtament ni pel sol fet de ser catalans, com ens recordava en Dalí.

En tot cas, he de posar en relleu que la qüestió de la formació del valor del sòl ha desaparegut del centre del debat que es donava a l'inici dels anys setanta, cosa que no deixa de ser greu. El caràcter condicionant que aquest assumpte té en la construcció de la ciutat i el fet de ser la causa de moltes de les patologies urbanes hauria d'obligar a mantenir l'atenció sobre aquest problema. El tema del cost de la terra i de la seva urbanització està a la base de l'atracció de la ciutat i de la consecució d'un desenvolupament conforme. Aquesta dimensió fonamental obliga a determinacions clau del planejament tant de cara a la recreació d'un determinat mercat del sòl com de política d'intensitats i de quantitat a qualificar. Moltes estratègies de gestió dels plans, necessàries per combatre situacions heretades que poden arribar a demanar la consideració de les anteriors edificabilitats, passen perquè el pla actuï sobre la formació del valor.

Els objectius del planejament cal que se segueixin formulant a partir de les diferents dimensions de la

ciutat, i en cada cas segons el grau i la intensitat amb què es precisen. Són dimensions que provenen d'entendre la ciutat com a un procés i artefacte únics, com a ecosistema de diversos grups socials, com a plataforma de producció i distribució de béns i serveis, com a camp de forces, com a sistema d'adopció de decisions, com a fòrum d'interessos confrontats; en definitiva, la ciutat com a part d'un entorn de caràcter mediambiental.

Les propostes s'han de formular no de forma genèrica o des d'òptiques sectorials que no acaben de traduir-se en res, sinó en la mesura que siguin capaces de traduir-se sobre l'estructura urbana i territorial de manera precisa i al mateix temps poètica. S'han de saber llegir la història de la ciutat i del lloc i saber traspuar la seva cultura, el clima i l'estructura política i econòmica per saber-ne construir l'especificitat, de manera que sigui possible donar-li el gir sobtat que canviï o al menys afecti positivament el seu tarannà.

Les propostes en altres moments i situacions havien de perseguir modificar l'estructura social rebuda, corregir les manques de cohesió social, augmentar les oportunitats dels diferents grups i permetre transformar —a través dels canvis en la qualitat de vida, les dotacions i la base econòmica— les condicions dels diferents barris i sectors de manera que s'eliminessin o es reduïssin les tensions en la formació d'infraciutat i els perills d'exclusions socials.

En canvi, amb una visió de la ciutat com a motor del desenvolupament econòmic, les propostes pretenen operar sobre les ciutats com a models d'organització de l'activitat en l'espai de manera que millorin la producció, la distribució i el consum de béns i serveis.

L'espai, encara que a molts els passi desapercbut, constitueix un element clau del procés de producció. Imposa importants costos en el procés a causa del temps i dels recursos que s'esmercen en traslladar les mercaderies des del punt on es produeixen fins a on s'acoblen, distribueixen o consumeixen. Els temps actuals porten l'activitat econòmica a reordenar-se en l'espai per disminuir els costos

d'aquests components. A més, l'espai no solament constitueix un recurs econòmic de primera magnitud, sinó que en si mateix proveeix, un cop urbanitzat, el que és necessari per a la producció o el consum. Per això, les activitats lluiten entre elles pel sòl i paguen diferencialment per quedar-se'l tot desplaçant aquelles activitats que no poden pagar tant, és a dir, busquen emplaçar-se prop dels punts neuràlgics del transport, allà on es donen economies d'urbanització.

En preveure la ciutat com a camp de forces, aquesta és entesa com a una immensa xarxa de comunicacions. La imatge trasllada aquest concepte a les influències que s'estableixen entre els diferents punts de l'espai de la ciutat, com aquests varien per efecte de les intervencions que fem o proposem i com les noves tecnologies el modifiquen. Les ciutats i les diferents zones es troben en estat d'atracció o de repulsa d'acord amb les masses d'usos o càrregues que operen en cada punt influïdes inversament en funció de la distància que es dona entre elles o que provoquem per la disposició del planejament.

La visió de la ciutat com a camp decisor pren com a punt de partida sobre el qual es pot intervenir, que la ciutat no és un organisme biològic que creix per ell mateix com sembla deduir-se per la forma en què molts la veuen, sinó que és el resultat de les decisions de molta gent i de molts grups. Cadascun d'aquests grups o agències tenen diferents objectius i capacitats d'actuar i estan influïts continuament per les decisions i les actuacions dels altres. Aquest flux de decisions i els canvis que comporten sobre la configuració dels assentaments poden estar modelats mitjançant la simulació d'un sistema format per un conjunt d'elements i d'estats ben definits i quantificables i també per un conjunt d'interaccions que relacionen aquells elements; a més, depèn de quines siguin les decisions preses per uns es modifiquen les decisions ulteriors dels altres.

La concepció de la ciutat sobre la base de la seva naturalesa ecològica, econòmica o construïda per un reguitzell de múltiples decisions permet pensar en situacions de competència entre els diferents

agents urbans per motius diversos. La ciutat es concep com la plaça on la confrontació es dona d'una manera regulada. La pregunta clau a plantejar-se d'aquesta relació és qui obté què i si aquesta situació s'ha de mantenir. La forma de la ciutat es presenta com el que queda d'aquest procés en el conflicte, però també quelcom que entra en la seva reconducció i que en darrer terme es manifesta en la configuració de la seva massa.

Finalment, la visió de la ciutat com a sistema mediambiental pretén entendre les delicades relacions que es donen entre el medi natural i l'assentament, tant pel que fa a l'emplaçament com a la seva configuració. Cal entendre com la ciutat pot evolucionar amb equilibri amb l'entorn sense incórrer en greus crisis i costos provinents, ja sigui de la impossibilitat de recuperar, en un moment posterior, els recursos naturals, ja del trencament dels fluxos naturals i de l'ocupació de les àrees inundables, ja dels canvis en els equilibris en les delicades relacions entre els aspectes de la flora i la fauna o del manteniment de la fina pel·lícula sobre la qual se sustenta el misteri de la vida.

Voldria assenyalar un darrer aspecte. Si el Pla General Metropolità va representar, respecte del sistema urbà dels inicis dels anys setanta, la darrera oportunitat de reestructuració de la ciutat de la conurbació per mitjà dels creixements intersticials proposats, dels plans de renovació i de reforma aïllada i de la recuperació dels dèficit d'equipaments col·lectius i d'espais lliures públics —cosa que explica que al Pla se'l designés com a gran pla de renovació urbana o de darrera oportunitat per canviar el tarannà del moment—, és evident que el Pla territorial que es tramiti i aprovi ara sobre la regió metropolitana pren també per a l'àmbit i l'estat d'ocupació un caràcter ben diferent d'aquell, però també peculiar de darrera oportunitat.

Hores d'ara, pel fet que molts dels grans municipis han exhaurit les capacitats de creixement dels seus termes municipals, el document és presoner de les noves lògiques. Ara no sols és el municipi de Barcelona el que està complet, sinó que en aquesta situació s'hi troba la majoria dels grans municipis. Però mentre que Barcelona és l'únic

amb capacitat per a una transformació interna no barroera, altres sols contempen la simple aniquilació de les zones industrials per habitatge posat enmig de les fàbriques, de forma indiscriminada i sense fer aparèixer nova ciutat. L'apunt explica els neguits en l'horitzó que despunten en molts termes municipals. Explica que, malgrat les crítiques de portes enfora al *desarrollismo*, ara ningú no sap equilibrar el seu pressupost municipal sense créixer demogràficament. Tothom té por d'haver perdut massa població sense que tampoc no expliqui que es troba en el punt demogràfic més baix d'ocupació del parc d'habitatges i que en els pròxims anys recuperarà població, especialment si dona un procés requalificador a aquelles velles àrees. Un parc construït de cop entre 1963 i 1976 i ocupat de forma molt ràpida per gent amb un mateix perfil demogràfic que també l'ha buidat de manera molt ràpida.

La situació planteja com és de difícil el procés de canvi urbà a partir de la transformació interna, en particular quan els neguits dels dirigents continuen sent sols créixer en termes de població i de nova edificació encara que no hi hagi espai. Molts dels escrits sobre l'aparició (*sic*) de la ciutat difosa, com si el que ha passat fos comparable al que ha passat a Itàlia —que no ho és—, porten a magnificar en abstracte els avantatges de la densificació indiscriminada reduïda als termes del fàcil eslògan de «lo bell és lo dens i complet». En aquesta situació, per a molts és fa difícil comprendre el paper que la restauració de les bases econòmiques de cada municipi té en tot aquest procés, cosa especialment delicada atès que no s'ha avançat gens en el camp de la perequació fiscal. Aquest continua sent un tema tabú que cap municipi no és capaç de plantejar, així com tampoc no són capaços de mancomunar-se de forma estreta.

Ningú no parla d'altres vies per al manteniment dels nivells de vida alhora que allò més preocupant és que aquest debat incideix en un moment de tremenda miopia sobre l'evolució de les necessitats col·lectives i de les seves perspectives en termes de reserves de sòl per a aquesta finalitat. Tothom creu que ja no cal res més i que per tant sobren moltes zones verdes i d'equipament públic. Ara, a tot se li diu equi-

pament, àdhuc els usos lucratiu de demanda individual. Greu pèrdua si no ho aturem a temps!

La solució del problema és evident que passa pel canvi de l'escala territorial com a conseqüència de les noves infraestructures en construcció. El paper que les autopistes van tenir els anys setanta respecte de l'àmbit de la Carta de Barcelona de 1956, amb un altre camp i escala d'intervenció, sols el pot

exercir aquesta nova escala d'organització de la Catalunya regió urbana europea, que obligarà a canviar les lògiques que s'estan instaurant i que no són bones. Efectes profunds de les noves infraestructures en les oportunitats del territori i canvis forçats sobre el paper territorial de cadascú. També aquest, curiosament, és un aspecte del qual no en parla ningú, ah!, i no obstant això, la via va, o més precis, de Madrid ve.